

լայն բացուած է: Կայ նաեւ ց տառի աւելի պարզ ձեւ մը, որուն մէջ տառին գլուխը պարզ կլորակ մ'է՝ առանձին ու անշատ կեցած, իսկ անոր տակն ալ երկրորդ կլորակն է՝ իր վեր դարձած թեւով, իբր օ: Այս ձեւն ունի Հռիփսիմէի արձանագրութիւնը 4 անգամ, նոյնպէս Արուճի արձանագրութիւնը (թ. 9, Վերջին տող): Հմմտ. նաեւ Թալինի արձանագրութիւնը՝ 783 թուէն (թ. 11, Վերջին տող), ուր դարձած է օ: Շատ ուշ՝ Կիլիկեանց ժամանակ կը դանենք տառիս տարօրինակ մէկ ձեւը, որ է Ֆ. այսպէս ունինք Հեթում Ա. Թագաւորի դրամի արձանագրութեան մէջ (տես Սիսուան, էջ 232): Այլուր այսպիսի ձեւ գոյութիւն չունի:

Ի — Հնագոյն վիճակին մէջ այս տառը է ձեւն ունի. այսինքն ուղղահայեաց սինի մը մէջտեղէն դէպի աջ երկարած հորիզոնական գծիկ մը. այսպէս է օրինակ՝ Ձիթենեաց, Տեկորի, Անիի Միջնաբերդի (Ըոլ., թ. 4), Թալինի (Ըոլ., թ. 5), Մրենի (թ. 6) արձանագրութեան մէջ եւն: Տառիս այս ձեւը աւելի լաւ էր քան արդի ձեւը, որովհետեւ բնաւ չէր կը թարար շփոթուիլ **Ի** տառին հետ, որուն թեւը վար կախուած էր: Իսկ **Ի** տառին վար կախուած թեւը, ինչպէս կը դանենք արդի գեղագրութեան մէջ, յառաջացած է աւելի յետոյ վայրահակութեան օրէնքով: Տառիս նախնական ձեւը շատ համապատասխան է իր ծագման: Արդարեւ վերը տեսանք որ **Ի** կը յառաջանայ յն Վ ձեւէն, որ Վ գրին հնագոյն ձեւն է. յունարէնի մէջ թեւը վար կախուած չէ, ուստի եւ աւելի համաձայն է հայերէնի ուղղագիծ ձեւին:

Փ — Հնագոյնը արդի ձեւէն այն տարբերութիւնն ունի որ միջին գիծը ուղիղ է, այսպէս Փ: Այս ձեւով կը դանենք առաջին անգամ Հռիփսիմէի արձանագրութեան մէջ (1 անգամ), յետոյ Մաստարայի երկու արձանագրութեանց մէջ (թ. 7 եւ 8): Քանիցս անգամ: Միջագծին երկու կողմ թեքութելը շատ աւելի յետոյ յառաջացած են վայրահակութեան օրէնքով. այսպէս **Փ**:

Տառիս համար արձանագրութեանց մէջ կը դանենք քանի մը բացառիկ ձեւեր ալ, որոնք սակայն ընդհանուր գործածութիւն ստացած չեն. այսպէս՝

1. Փ այսինքն դէպի աջ դարձած **Փ** ձեւը, որ կը դանենք մէկ անգամ գործածուած կեշառոյքի 1051 թուի արձանագրութեան մէջ (թ. 21, տող 6, էլեկ. ու):

2. Գ ձեւով, այսինքն տառին գլխի կլորակը եւ քաշած եւ դարձուցած Ա գրին կտուցին պէս. այսպէս կը դանենք մէկ անգամ իջմածնի ուրի արձանագրութեան մէջ (1232 թուականէն. Նմանահանութիւնը տես ԾոՂ., թ. 27):

3. Գ այսինքն գլուխը փոխանակ դէպի աջ դարձնելով՝ դէպի ձախ դարձած: Այս ձեւով կը դանենք մէկ անգամ նոյն տեղը:

4. Գ այսինքն առանց գլխի եւ վայրահակ թեւերով. մէկ անգամ կը դանենք դարձեալ նոյն տեղը:

Այս չորս ձեւերն ալ, ինչպէս ըսինք, բացառիկ բաներ են եւ փորագրողի սխալման կամ տգիտութեան արդիւնք. առաջինը պարզապէս սխալմունք մ'է, որովհետեւ նոյն արձանագրութեան մէջ կան մի քանի ուրիշ Փ-եր, միշտ կանոնաւոր ձեւով եւ միայն նոյն մէկն է՝ որ ունի աջ դարձած Փ-ի կերպարանքը: Գալով միւս երեքին, ասոնք իրօք տգիտութեան արդիւնք են, փորագրիչը ամբողջ արձանագրութեան մէջ երեք անգամ պէտք ունեցած է Փ փորագրելու եւ երեքն ալ տարբեր տարբեր ձեւերով փորագրած է:

Հ. Յ. Ածւուսն

ԱՅԼԵՒԱՅԼԻ

Քննական հրատարակութիւն մատենագրութեան եւ թարգմանութեանց նախնեաց Հայոց: — Նախնեաց գրական արտադրութիւնները ձեռագիրներէն խնամով գուրս հանելու եւ կիտութեան ընդարձակ շրջանի ծանօթացնելու համար վիեննայի Միիթանեան Միարանութիւնը 1897ին ձեռնարկած էր նոր շարք մը վերսիշեալ խորագրի տակ: Ձեռնարկութեանն պատակն էր բաղդատութեամբ մատչելի ձեռագիրներու, ի հարկին նաեւ համեմատութեամբ սկզբնագիրներու եւ քննական ներածութիւններով ներկայացնել գիտութեան վատաշելի բնագիրներ նախնեաց մատենա-

գրութեան՝ Ե. դարէն մինչեւ ժՀ. դար։ Զեռնարկութեանս՝ առաջին հատորն եղան Սըբազմն Պատարագամնատոյցք Հայոց, հրատարակուած քննութեամբ եւ ջանիւք երկու հյակապ բանասէրներու՝ Հ. Յ. Գալթըթեանի եւ Հ. Յ. Յաշեանի։

Բերմամբ պարագաներու՝ դժբախտաբար երկար ժամանակ դանդաղեցաւ ձեռնարկութեանս ընթացքը։ Այժմնոր մղում աալու համար այս կարեւոր գործին՝ կնքուեցաւ համաձայնութիւն մը Գեր. R. Graffinի հետ ի Պարիս (որ նման ծրագրով ձեռնարկած էր լցու հանել քրիստոնեայ Արեւելքի Մատենագրութիւնը Patrologia orientalis շարքին մէջ), այն նպատակաւ որ Արեւելքան Հյուրախօսութեան շարքին մէջ ընդարձակ տեղ յատկացուի նաեւ հայ Մատենագրութեան եւ կրկին հրատարակութեամբ՝ հայերէն եւ հայերէն-լատիներէն կամ գաղղիներէն, լցու տեսնեն հայ մատենագրութեան մնացորդները, ընդ ղեկավարութեամբ Հ. Ն. Ակինեանի Միհթարեան տպարանէն։

Այս ծրագիրին գործնական ընթացք տալու համար պատրաստուած են արդէն կարգ մը բնագիրներ առընթեր թարգմանութեամբ՝ լատիներէն կամ գաղղիներէն լեզուաւ։ Առ այս իրենց սիրայօժար աջակցութիւնն բերած են Միհթանութեանս գիտուն Անդամներէն՝ Հ. Յ. Յաշեան, Հ. Ն. Ակինեան, Հ. Ա. Վարդանեան, Հ. Պ. Սամուելեան, Հ. Ս. Կոգեան եւ Հ. Հ. Ոսկեան։ Յուսով ենք թէ իրենց աջակցութիւնն պիտի բերեն այս կարեւոր ձեռնարկութեան յաջողութեան համար նաեւ ուրիշ հայ բանասէրներ։

Լցու տեսած են արդէն։

Բ. Հատոր, պրակ 1. Սըբոյն Եփրեմի Մեկնութիւն Գործոց առաքելոց. հրտ. Հ. Ն. Ակինեան, 1922.

Լատիներէն թարգմանութիւնն Հ. Ա. Վարդանեանէ՝ ընդ մամով։

Բ. 2. Եղիշէի վարդապետի Հարցմունք եւ պատասխանիք ի գիրս ծննդոց Բնագիր՝ Հ. Ն. Ակինեանէ, գաղղ. թարգմանութիւն՝ Հ. Ս. Կոգեանէ։

Մամուլի տակ Է՝

Բ. 3. Կիւրդի Աղեքսանդրացւոյ Մեկնութիւն Արարածոց եւն. համեմատութեամբ երկու ձեռագիրներու։ Ներածութիւն՝ Հ. Յ. Յաշեան, բնագիր՝ Հ. Յ. Յաշեան եւ Հ. Ա. Վարդանեան, լատիներէն թարգմանութիւն՝ Հ. Ս. Կոգեան եւ Հ. Ա. Վարդանեան։

Պատրաստ են հրատարակութեան՝

Գ. 1. Ս. Եփրեմի Կցուրդը. բնագիր՝ Հ. Ա. Վարդանեան, լատիներէն թարգմանութիւն՝ Հ. Ս. Կոգեան։

Գ. 2. Որոգինի Մեկնութիւն Երգոց երգոյն Սոլոմոնի. բնագիր՝ Հ. Յ. Յաշեան, գաղղ. թարգմ. Հ. Պ. Սամուելեան։

Գ. 3. Եւթաղի Յառաջաբանը. բնագիր՝ Հ. Ա. Վարդանեան, լատ. թարգմ. Հ. Ս. Կոգեան։

Գ. 4. Ս. Եփրեմի Մեկնութիւն Տեսլեանն Եղեկիէլի. բնագիր եւ թարգմանութիւն՝ Հ. Ս. Կոգեան։

Դ. Կանոնագիրը Հայոց. բնագիր եւ թարգմանութիւն՝ Հ. Հ. Ոսկեան։

Ե. Եղնկայ Կողբացւոյ Ընդդէմ՝ աղանդոց. բնագիր՝ Հ. Գ. Գալէմքեարեան եւ Հ. Պ. Տէր-Պօղոսեան։

Զ. Կալիսթենեայ Վարք Աղեքսանդրի, բնագիր՝ Հ. Ն. Ակինեան։

Տանկանք՝ որ առանց վարանելու նիւթական դժուարութեանց առջեւ՝ գեղեցիկ ձեռնարկութիւնս ընթանայ մեծաքայլ։

ԽՄԲԱԳՐ. ԱՀԱԴԻՍԻ,

